

פסח חסידי

הלכות ומנהגי חב"ד עם הנהגות הרבי
מוגשים בצורה קצרה ותמציתית

הדרכה מעשית לליל הסדר

מהדורה עשירית
שנת ה'תשע"א

כתובת המוציא לאור:
"איגוד השלוחים"
ת.ד. 212 כפר חב"ד
טל. 054-2255393

שנת חמישת אלפים שבע מאות שבעים ואחת לבריאה

מפתח עניינים

3.....	ימים שלפני הפסח.
4.....	יום שישי – יום הבהיר י"א בניסן.
5.....	שבת הגדול.
5.....	יום ראשון – י"ג בניסן – ליל בדיקת חמץ.
7.....	מכירת חמץ.
8.....	יום שני – י"ד בניסן – ערב פסח.
8.....	תענית בכורות.
8.....	שריפת חמץ.
9.....	הכנות ל"סדר" מבעוד יום.
10.....	תפילת מנחה.
10.....	ליל הסדר.
11.....	הקערה.
12.....	המצות.
12.....	ששת המינים שבקערה.
13.....	זרוע.
13.....	ביצה.
14.....	חרוסת.
14.....	כרפס.
14.....	מרור.
14.....	סימני הסדר.
14.....	קדש.
16.....	ורחץ.
17.....	כרפס.
17.....	יחץ.
18.....	מגיד.
22.....	רחצה.
22.....	מוציא.
22.....	מצה.
24.....	מרור.
25.....	כורך.
26.....	שולחן עורך.
27.....	צפון.
27.....	ברך.
29.....	הלל נרצה.

החומר נלקט מתוך:

- א. הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים (של הרבי).
- ב. ספר המנהגים - מנהגי חב"ד.
- ג. אגרות כ"ק אדמו"ר.
- ד. לוח כולל חב"ד.
- ה. אוצר מנהגי חב"ד (מאת הרב יהושע מונדשיין, "היכל מנחם", ירושלים תשנ"ז).
- ו. הגדה של פסח עם מנהגים והנהגות של הרבי ("היכל מנחם", ירושלים תשנ"ח).
- ז. הגדה של פסח (מאת הרב יקותיאל גרין, כפר חב"ד תשס"ז).
- ח. שבח המועדים (מאת הרב שמואל הלוי הורוויץ, ניו יורק תש"נ).
- ט. פרד"ס שלום ח"א (מאת הרב שלום דובער הלוי וולפא, קריית גת תשנ"ח).
- י. לקט הלכות ומנהגים לחג הפסח (מאת הרב אברהם אשר בלינוב).
- יא. לקט דינים לפסח (מאת הרב משה חפר, מכללת "בית רבקה" כפר חב"ד תשנ"ח).
- יב. המעשה הוא העיקר (משנת תשס"ג).
- יג. "התקשרות" (י"ל ע"י צעירי אגודת חב"ד באה"ק), גליונות חודש ניסן תש"ס-תשס"ה.

וזאת למודעי:

- א. כל ההלכות והמנהגים הכלולים בקונטרס שמקורם מהמאספים והמלקטים הנ"ל (אותיות ד-יג) נעתקו כפי שהם במקורות הנ"ל ולא נבדקו ע"י המו"ל, והאחריות היא עליהם בלבד.
- ב. כל הזכר בקונטרס בתור הנהגת הרבי - מקורו מרשימות אנשים שונים שנכחו בסדרים אצל הרבי ורשמו מזכרונם לאחר זמן, ולא כל הפרטים בהכרח מדויקים.

פסח חסידי

ימים שלפני פסח

א. ל' יום לפני החג דורשין בהלכות החג, ולכן יש ללמוד הלכות פסח עד שיהי' בקי בהם וידע את המעשה אשר יעשה.

ב. יש ליזהר מאכילת מצה ל' יום לפני הפסח (כולל גם מצות מכונה), היינו מפורים ואילך.

ג. מנהג ישראל לאסוף כסף לקראת חג הפסח כדי לרכוש את צרכי החג (מצות, יין, בשר ודגים וכו') לנזקקים, וחובה על כל אדם להשתתף בכך. מן הראוי אף לידע את האנשים או הגופים המתרימים, על משפחות או בודדים הידועים כנצרכים.

ד. מתקנת הרבי להשתדל, לשלוח לחג הפסח למכיריהם – על כל פנים להסדרים – מצות עגולות אפויות יד, ודוקא – מצה שמורה. גם יש לדאוג עבור "הקטנים" כי מצה ענינה אמונה (מייכלא דמהימנותא), וצריכים לעבוד על זה כבר מקטנות.

ה. במוסדות חינוך כדאי – כבר מימי הפורים – ללמד את העניינים המיוחדים לחג הפסח; וכן להדגים בפני התלמידים כיצד עורכים את ה"סדר" ואת ה"קערה" וכו', וכך יחקקו בזכרונם ההלכות הקשורות בדברים אלו.

ו. כמה פעמים עורר הרבי בדבר כדאיות הכנת "הגדות" חדשות לילדים קטנים, שתהי' לכל ילד הגדה משלו, כמובן הגדה נאה ובה ציורים שימשכו את לבו, כדי שידע לא רק את ארבע הקושיות אלא גם את התירוץ לקושיות.

מה טוב שלפני החג יקנו לילד סידור חדש וכיוצא בזה, במכל שכן מן הדין שיש לקנות קליות ואגוזים – דברי הרשות.

ז. נוהגים מראש חודש ואילך לקרוא [אחר תפילת שחרית] פרשת הנשיא שהקריב בו ביום, וביום י"ג מ"זאת חנוכת המזבח" עד "כן עשה את המנורה" שהוא כנגד שבט לוי (ללא ה"יהי רצון" (דלהלן אות ט)).

ח. לקרות פרשת הנשיאים בספר תורה, לא נהג כן הרבי הריי"צ, וידוע אשר הנהגותיו היו כהנהגות אביו ולמעלה בקודש.

ט. אחר אמירת הנשיא אומרים ה"יהי רצון" הנדפס בסידור, ובו מזכירים את שם השבט שנשיאו הקריב באותו יום. וגם כהנים ולויים אומרים אותו (גם בשבת אומרים אותו).

י. מדברי הרבי: נעשה חלישות ר"ל בקיום המנהג דאמירת הנשיאים (ובפרט בנוגע לאמירת ה"יהי רצון"), ומצוה לחזק המנהג, ובאופן דחמורין עלי וחביבין עלי דברי סופרים, עד לחביבות של מנהג ישראל.

יא. אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן, וכן לא אומרים את שאר קטעי התפילה שאינם נאמרים בימים שאין אומרים בהם תחנון.

יב. בהתחלת חודש ניסן צריך כל יהודי להכריז – על ידי הנהגה בפועל – שמכאן ולהבא, מתנהג בהנהגתו בחייו היום יומית באופן דהנהגה ניסית. שמקבל על עצמו דברים שעד עתה אפשר שלא היו בכוחו (והי' צריך לנס), ובודאי יצליח בזה ובדרך הטבע! וישפיע גם על אחרים שיתנהגו כן.

יג. אף שההלכה היא ש"שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום", דלא כדעת רשב"ג "שתי שבתות", מכל מקום יכולים לקיים ב' הדעות על ידי ש"שתי שבתות" לפני החג מוסיפים באופן נעלה יותר הן בכמות והן באיכות הלימוד.

יד. ב' ניסן - יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר שלום דובער (מוהרש"ב נ"ע - דור חמישי לנשיאי חב"ד). נסתלק במוצאי שבת קודש פרשת ויקרא, אור ליום א' שני בניסן תר"פ, ומנוחתו כבוד בעיר רוסטוב (על נהר דאן). יום התחלת הנשיאות של בנו כ"ק אדמו"ר יוסף יצחק (מוהרי"צ נ"ע - דור שישי לנשיאי חב"ד).

טו. כל אחד ואחת, אנשים נשים וטף, ינצלו "עת רצון" זו, כדי להוסיף: בלימוד תורתו, בעבודת התפילה, בנתינת צדקה, בקיום התוועדות של שמחה.

יום שישי – יום הבהיר י"א בניסן

טז. יום הבהיר - ביום זה שבו ירדה לעולם לפני ק"ט שנים נשמתו הגדולה של הרבי (בשנת תרס"ב), גובר מזלו של הרבי ושל הקשורים אליו.

יז. יום התוועדות - כדי ליצור את הכלים לקבל את השפע הניתן ביום גדול זה, מן הראוי לנצלו לחשבון נפש בנושא ההתקשרות לרבי, ללימוד תורתו, לנתינת צדקה למוסדותיו ופעולותיו ולעיסוק בדבר המרכזי שאותו תבע מכל אחד ללא יוצא מן הכלל - הכנת העולם לקראת הגאולה הקרובה.

יח. היום מתחילים לומר לאחר תפלת שחרית מזמור קי (בתהילים). לאחר אמירת המזמור של הרבי אומרים את המזמור המתאים לכל אחד, לפי מספר שנותיו.

הרבי אמר פעם: בודאי ישנם כמה וכמה שכבר למדו פירושי הפסוקים של המזמור החדש שהתחילו לומר, כפי שנתבארו בפנימיות התורה.

שבת הגדול

ט. **שבת הגדול:** נקרא כן לפי שנעשה בו נס גדול, "למכה מצרים בבכוריהם". וקבעו נס זה לזיכרון לדורות בשבת שלפני חג הפסח וקראוהו "שבת הגדול" מפני שהיתה בו "התחלת הגאולה והניסים".

כ. השמחה בשבת זו וכל ענייניה: ההכנה לפסח כמו לימוד הלכות הפסח, הכנת הילדים ל"ליל הסדר", שיידעו את ארבע הקושיות ושאר ענייני הסדר, צריכים להיות אצל כל אחד ואחת מישראל באופן של גדלות.

כא. נהוג בקהילות ישראל שבשבת הגדול הרב נושא דרשה מיוחדת בנושאים הקשורים להלכות ומנהגי החג וכל הקהל מתאסף לשמוע את הדרשה.

כב. במנחה קוראים בתורה בפרשת קדושים. אין אומרים "צדקתך".

כג. אחר תפילת מנחה אומרים (חלק מ)ההגדה: מן הקטע "עבדים היינו" עד "לכפר על כל עונותינו" (בסוף קטע "על אחת כמה וכמה"), לפי שכאמור, אז היתה התחלת הגאולה והנסים (הרבי נהג לאומרה עם הציבור, בישיבה על מקומו).

כד. מוצאי שבת קודש – אין אומרים "ויהי נועם", "ואתה קדוש". עורכים קידוש לבנה.

כה. י"ג ניסן הוא יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מנחם מענדל (ה"צמח צדק" - דור שלישי לנשיאי חב"ד), נסתלק בשנת תרכ"ו, ומנוחתו כבוד בעיירה ליובאוויטש. יום התחלת הנשיאות של בנו הצעיר, כ"ק אדמו"ר שמואל (מהר"ש – דור רביעי לנשיאי חב"ד).

כו. בודאי ינצלו יום סגולה זה להוסיף בלימוד תורתו של הצמח צדק, הן בנגלה והן בנסתר, ומה טוב ג' פעמים במשך המעת לעת, וכל המרבה הרי זה משובח.

יום ראשון – י"ג בניסן – ליל בדיקת חמץ

כז. **הכנות:** לפני הבדיקה צריך לנקות היטב את כל החדרים שצריך לבודקם (כדי שיהי אפשר להבחין בחמץ, אם ישנו).

כח. **זמן בדיקת חמץ:** אור לארבעה עשר מיד אחרי צאת הכוכבים, לאחר תפילת ערבית של הציבור (הטעם ראה להלן אות לז).

כט. זמן קצר לפני הבדיקה מניחים במקומות שונים בבית עשרה פתיתי חמץ קשה (טוב שיהיו מפיתה שאינה מתפוררת), כל אחד מהם כרוך בפיסת נייר (אך לא בנייר כסף, שאינו נשרף היטב) [כל אחד מהם פחות מכזית, ונכון שיהיו כל הפתיתים ביחד לפחות בשעור כזית].

הילדים יערכו רשימה היכן הניחו את פתיתי החמץ (וטוב להניחם בפינות החדרים מאשר להניחם באמצע החדרים), ואם אבד אחד הפתיתים - יעשו שאלת חכם.

ל. קודם הבדיקה יש מדקדקים ליטול את ידיהם [משום נקיות וכהכנה למצוה] (גם מובא בכף החיים שיש להשתדל לטבול במקוה בבוקרו של יום בדיקת חמץ).

לא. כתב רבנו הזקן: "ויעמיד מבני ביתו אצלו לשמוע הברכה שיבדקו איש במקומו, ולא ישיחו בינתיים, ויזהרו לבדוק תחילה בחדר הסמוך למקום ששמעו הברכה", וכתב הרבי שיתכן שכוונתו היא, שמצוה לזכות גם את בני ביתו (הגברים) בבדיקת החמץ, וכיון שגם בעל הבית בעצמו יבדוק קצת - אין בזה סתירה לדין "מצוה בו יותר מבשלוחו".

לב. וקודם שיתחיל לבדוק יברך: ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על בעור חמץ (סידור אדמו"ר) - מוכח מלשונו שהנר יהי' דלוק מכבר, והברכה תהי' סמוכה לבדיקה. ונוהגים שהמברך אוחז את הנר בידו (הימנית) בשעת הברכה, ובני הבית שרוצים להשתתף בהבדיקה יתכוונו לצאת בברכתו ויענו אמן (אך ברוך הוא וברוך שמו לא יענו, דהוי הפסק). וכיון בברכתו על הבדיקה ועל הביטול שלאחריה, וכן על השריפה והביטול שלאחריה.

לג. בין הברכה לתחילת הבדיקה אין לדבר כלל, אפילו מענייני הבדיקה (אלא בדבר שהכרחי לבדיקה). ונכון שלא לשוחח כלל, שלא מענין הבדיקה במשך כל זמן הבדיקה.

לד. בודקים לאור נר של שעה (דונג) יחיד (ואם אין לו שעה יקח נרות אחרים), ועל ידי נוצת עוף, כדי לאסוף מהחורים והסדקים (אין צריך לכבות את החשמל בעת הבדיקה, כי עיקר צורך הנר הוא לחורים ולסדקים).

לה. המקומות הנמכרים במכירת חמץ אינם צריכים בדיקה.

לו. הבדוק מניח החמץ שמוצא בשקית קטנה של נייר.

לז. הרבי כותב: "מנהגנו להאריך ביותר בבדיקת חמץ . . לא שמעתי בזה שיעור מסויים". אם לא בדק את הבית ורק חיפש אחר הפתיתים, פשוט שלא יצא ידי חובת הבדיקה.

לח. בגמר הבדיקה - מניח השקית, הנוצה והנר שנותר בתוך כף עץ קעורה, מעטף הכל בנייר [אבל לא יד הכף, שנשאר בלתי מעוטף], ומהדק על ידי חוט שכורכו סביב הנייר כמה פעמים וקושרו (מובן שצריך לזהר שלא להכניס לשקית את הדף ובו הברכה וכו').

לט. מיד אחר הבדיקה יבטל את החמץ הנמצא בכל גבולו שלא מצאו בבדיקה (אך לא את החמץ שהצניעו לאכילה או לשריפה) באמירת: "כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דלא חמיתיה ודלא בערתיה ודלא ידענא ליה לבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא" [ואין אומרים

את ה"יהי רצון" הנדפס בסיפורים שונים]. ועיקר הביטול הוא בלב, שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאילו אינו, ואינו חשוב כלום, והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל. וחשוב שהדברים יהיו מובנים לאומר, ואם אינו יודע פירוש המילים הארמיות יאמר זאת בלשון שהוא מבין. תרגום הדברים בלשון הקודש הוא: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי שלא ראיתיו ושלא בערתיו ושלא ידעתיו, יבטל ויהי הפקר כעפר הארץ".

אם אמר נוסח הביטול בלשון שאינו מבין כלל, אך יודע שכוונתו לבטל את החמץ ולהפקירו - יצא ידי חובתו.

מ. אחרי הבדיקה יש לרכז במקום המשומר מילדים וכו' את כל החמץ המיועד לאכילה בערב, למחרתו בבוקר (שאם יתפזר החמץ בבית, הבדיקה לא הועילה כלום). ויזהר שלא לאכול יותר חמץ בכל הבית אלא בחדר אחד או פינה אחת, וכל פעם שיאכל חמץ ינער היטב את הבגדים שם, ויזהר במיוחד עם הילדים הקטנים שלא יפזרו חמץ בכל הבית.

מא. את החמץ הנמצא בבדיקה נוהגים לשרוף למחרת בבוקר.

מכירת חמץ

מב. כדי לא לעבור על איסור "בל יראה ובל ימצא" על חמץ הנשאר בבית, וכן כדי שחמץ זה יהי' מותר בשימוש אחר הפסח - מוכרים אותו לגוי, באמצעות רב. הרבי ביקש לפרסם על דבר "מכירת חמץ", שיש בכך זיכוי הרבים והסרת מכשול.

מג. נוהגים לעשות את הרב ל"מורשה" דהיינו מיזופה כוח למכירת החמץ והרב מוכר את החמץ לגוי בערב קבלן. בבית רבינו מוכרים את החמץ לרב בצירוף "ערב קבלן", והוא מוכרו לגוי. בזמן האחרון אין מדקדקים במסירת המפתח במכירת חמץ.

מד. החמץ המכור צריך להיות סגור ומסומן בצורה בולטת, כך שלא תהי' אליו גישה בטעות במשך הפסח. דלתות שקופות של ארונות בהם נמצא חמץ וכליו - נכון לכסות בנייר.

מה. נוהגים שלא למכור במכירת חמץ דבר מאכל או משקה שקבלוהו מהרבי, ולכן אוכלים ושותים אותם קודם חג הפסח, ובלית ברירה - יש לבערם כדין לפני סוף זמן הביעור.

מו. על פי נוסח אדמו"ר הזקן בשטר מכירת חמץ מוכרים לגוי גם את הכלים הבלועים מחמץ, ואף על פי כן אינם צריכים טבילה אחר הפסח.

מז. אצל אדמו"ר הצמח צדק [בזקנותו], מכרו במכירת החמץ לגוי גם חלה (חמץ גמור), כדי שיהי' לו מה לאכול במוצאי חג הפסח. גם בשטר המכירה של אדמו"ר מוהרש"ב כלולים מוצרי חמץ גמור.

מח. י"ד ניסן יום הולדתו של הרמב"ם.

יש לנצל את ההזדמנות לעורר אודות השיעורים בלימוד הרמב"ם, כל אחד ואחת לפי יכולתו - ג' פרקים ליום, פרק אחד ליום, או הלימוד המקביל בספר המצוות להרמב"ם.

מט. מכיון שבערב פסח אין הזמן המתאים לערוך התוועדות "ברוב עם הדרת מלך" יעשו זאת בסמיכות לערב פסח, ואדרבה כשנעשה שלא בזמנו צריך להיות באופן של פרסום עוד יותר.

יום שני - י"ד בניסן - ערב פסח

נ. תפילת שחרית: משכימים להתפלל כדי שיספיקו לגמור את סעודת החמץ קודם זמן איסורו.

החל מהיום ועד סוף חג הפסח, אין אומרים "מזמור לתודה" (שאינן תודה קריבה משום חמץ שבה).

נא. תענית בכורות: הבכורים הן בכור לאב והן בכור לאם, מתענים, ואפילו כהנים ולויים, זכר לנס שנצלו ממכת בכורות במצרים.

ונתפשט המנהג, שבמקום להתענות משתתפים הבכורים בסיום מסכת (או בכל סעודת מצווה, כסעודת ברית מילה, פדיון הבן, אירוסין), וממילא נפקעת התענית. יכולים לסיים מסכת גם מתלמוד ירושלמי [נכון לשתף בה"סיומים" גם הבכורים הקטנים]. ומסיימים את הצום בסעודת מצוה שלאחר הסיום.

נב. סיום מסכת: "הי' סיום הש"ס באולם הגדול, וכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב הי' נוכח. אחד הבחורים . . סיים, ואמרו "הדרך עלך" ושמות בני רב פפא, ולא יותר. ואמרו קדיש דרבנן כמו שהוא בסידור, ולא כמו שהוא בהמסכתות" (רשימות דברים (להר"י ע"ה חיתריק) ח"ד ע' ריט).

נג. החל מבוקר ערב פסח (מעלות השחר) אסור מן הדין לאכול מצה, ומנהגנו שלא לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת (תפוחים, אגסים ואגוזים) ובמרור עד אחר "כורך", אבל ביצים ותפוחי אדמה מותר לאכול (גם קטן וקטנה המבינים את המסופר להם אודות יציאת מצרים בלילה, אסור להאכילם מצה בערב פסח).

נד. נכון לבדוק את המצות מחשש כפולות (ונכון לעשות זאת מוקדם ככל האפשר, לפני זמן ביעור חמץ).

נה. מותר לאכול חמץ עד סוף שעה רביעית (באזור המרכז: 10:28).

נו. שריפת חמץ: את כל החמץ שלא נמכר לגוי ובכלל זה עשרה הפתיתין צריכים לשרוף עד סוף השעה חמישית משעות זמניות.

שורפים את החמץ במדורה בפני עצמה, דהיינו במדורה מיוחדת שאין אופים או מבשלים בה דבר. ונכון לשרוף לפחות "כזית" לקיים בו מצות ביעור. סוף הזמן לשריפת חמץ באזור המרכז: 11:34.

נז. כששורפים את החמץ יש להיזהר שלא ישפוך עליו נפט וכיוצא בזה לפני שהחמץ נשרף ונחרך היטב, שאם יעשה כן, נמצא שביער את החמץ ופסלו מאכילת כלב על ידי פגימתו ולא בשריפה.

נח. יש נוהגים לשרוף החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבא (שכל דבר שנעשתה בו מצוה אחת נכון לעשות בו מצוה אחרת). הרבי לא נהג לשמור את הערבות של ההושענות, ומובן שלא שרפן בביעור חמץ.

נט. לאחר השריפה אומרים "כל חמירא" (השני), ובו מבטלים את כל החמץ, שמצאנו ושלא מצאנו, הנוסח שאומרים: "כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה דחמיתיה ודלא חמיתיה דבערתיה ודלא בערתיה לבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא". התרגום ללשון הקודש: "כל חמץ ושאר שיש ברשותי, שראיתיו ושלא ראיתיו, שהבחנתי בו ושלא הבחנתי בו, שביערתיו ושלא ביערתיו - יתבטל ויהי הפקר כעפר הארץ". ואומר ה"יהי רצון". אם לאחד מבני הבית יש חמץ משלו שאינו רכוש בעל הבית, יש לו לומר בעצמו, את נוסח "כל חמירא".

ס. בשעת ביעור חמץ, נוהגים לבדוק ולנער את הכיסים שלו ושל התינוקות.

סא. הרבי נוהג לחלק מצה שמורה ערב חג הפסח אחרי תפילת מנחה, כשהוא לבוש בבגד משי של שבת ויום טוב, ובחגירת אבנט.

סב. מותר לאכול פירות וירקות, בשר ודגים - כל היום. אך משעה עשירית ואילך - אסור לאכול מהם כמות המשביעה.

הכנות ל"סדר" מבעוד יום

סג. טוחנים את התמכא (החריין) מבעוד יום ומכסים אותו שלא יאבד ממרירותו (אחד המשמשים בקודש בבית הרבי סיפר, שלא היו מחזיקים את החריין המגורד בכלי סגור לאחר כתישתו), אם שכח לגררו לא יגררו או ירסקו ביום טוב, אלא יחתוך אותם לחתיכות גדולות קצת.

את החריין יש לאכול לאחר טחינתו כפי שהוא, ללא כל תוספת (כסלק, וחומרי הטעמה אחרים).

סד. יש לצלות הזרוע מבעוד יום. אם שכח ולא צלאה, אסור לו לצלותה בליל פסח (שכן

מנהגנו שלא לאוכלה אף למחרת היום), ויניח במקומה זרוע מבושלת (ואם אין לו, יניח בשר מבושל).

נוהגים להסיר כמעט כל הבשר מעל עצמות ה"זרוע" (כדי שלא יהי' לזרוע דמיון לקרבן פסח), אבל מעט בשר צריך להשאיר על עצם הזרוע, שכן עצם ללא בשר אינה בבחינת תבשיל. וכדאי לעשות גם את זה מבעוד יום.

סה. יש להכין את החרוסת מבעוד יום, ואם שכח להכינו – יכינו ביום טוב בשינוי.

סו. יש לשטוף את עלי החסה היטב, מחשש שרצים קטנים הנדבקים אלי' (גם בחסה "ללא חרקים" הגדלה בחממות מוגנות. יש לבצע זאת כהוראות המודפסות ע"ג האריזה). לאחר השטיפה אין לשכוח לנגב את עלי החסה, ובפרט בשביל "כורך". אפשר לעשות זאת גם ביום טוב.

סז. צריך להכין את מי המלח מבעוד יום, ואם שכח – יכין אותו לפני הסעודה כדי צורך הטיבול.

סח. מבשלים את הביצים שצריכים להיות על הקערה עד שיתקשו מבעוד יום, ואם שכח לעשות זאת היום – יבשלם בליל החג על אש דלוקה שיש לו.

תפילת מנחה

סט. אחר תפילת מנחה – קודם השקיעה – אומרים את סדר קרבן פסח (הרבי אמר זאת בחדרו). וצריך האדם הירא והחרד לדבר ה' לקרות אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו, וידאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנה אותו במהרה בימינו אמן (הרבי הרש"ב למד את סדר "קרבן פסח", וכן נהג גם הרבי הריי"צ).

ליל הסדר

ע. הדלקת הנר: ביום שני, קודם השקיעה. מדליקות ומברכות כל אשה ובת (כולל ילדות מגיל שלוש, שהגיעו לחינוך): "להדליק נר של יום טוב" ו"שהחינו".

אם לא הדליקה קודם השקיעה, תדליק לפני הקידוש, מאש שהודלקה לפני החג.

עא. את הנרות שמברכים עליו, יש להניח במקום שייראה לעין כל מי שמקדש על היין.

עב. כדאי שבשעת הסעודה ("שולחן ערוך") יהי' על השולחן לפחות נר דלוק אחד, מאותם נרות שברכו עליהם.

עג. בזמן שהגברים מתפללים ערבית בבית הכנסת, בני הבית מכינים הכל על השולחן (היינו סידור השולחן והכלים והצעת המושבים להסבה וכדומה, ללא ה"קערה" שאותה מסדר עורך

הסדר, בבואו מבית הכנסת קודם הקידוש).

עד. מנהג בית הרב, בקבלה מדור דור, להתחיל את הסדר הראשון תיכף אחר תפילת ערבית, בשביל התינוקות שלא יישנו, ושלא להאריך בו, כדי לאכול האפיקומן קודם חצות הלילה. לא כן בסדר השני, שעורכים אותו בשעה מאוחרת בלילה והאדמו"ר מאריך בביאור ההגדה ובעניני תורה והתעוררות לעבודת השם יתברך.

עה. אין נוהגים ללבוש קיטל (חלוק לבן) לסדר. וכן אין מקפידים לאיזה רוח (כיוון) יהי' מקום מושבו.

עו. על שולחן ה"סדר" אצל הרבי, היין היה בתוך קנקני כסף (והרבי עצמו השתמש בבקבוק זכוכית עטוף בשקית נייר שעמד לידו). אך לא היו על השולחן כלי כסף לנוי או סתם "כלים נאים" שאינם לצורך הסעודה [אדמו"ר הצמח צדק אמר לכלתו הרבנית רבקה (אשת אדמו"ר מוהר"ש), שבפסח צריך להניח על השולחן את כלי הכסף והזהב שבבית, זכר לרכוש הגדול שהי' ביציאת מצרים. כאשר הרבי ערך את הסדר בביתו של אדמו"ר מוהרי"צ, עמדה על השולחן קערת הכסף של אדמו"ר הזקן].

במרכז השולחן מניחים כוס המיועדת ל"כוס של אליהו". אצל הרבי היתה כוס גדולה (כעין כוס תה) של זכוכית שקופה (גדולה מגביעי ארבעת הכוסות).

עז. הרבי לא הי' מיסב על מיטה, אלא יושב על כסא ללא ידידות, שאף הוא אינו מוצע בכרים וכסתות וכיוצא בזה - כי אם לשמאלו ניצב כסא נוסף שעליו מונחות שתי כריות להסיבה (כן נהג גם אדמו"ר מוהרי"צ).

עח. אדמו"ר מוהרש"ב אמר: בלילות הסדר לפני שעושים דבר מעניני הסדר צריך להסתכל לתוך הסידור (כוונתו ל"הגדה" שהיתה מודפסת אז בתוך הסידור. וכן נהג הרבי).

עט. בליל פסח, לפני עשיית הסדר, מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים. כדי שיראו שינוי וישאלו "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות", ומקיימים בזה גם מצוה מהתורה של שמחת יום טוב. ומטעם זה צריך לקנות לכבוד יום טוב בגדים ותכשיטים לנשים כפי ממונו.

הקערה (שלוש מצות המכוסות במפה, שעליה מניחים את ששת המינים)

פ. "קערת הסדר" היא "ערכה" שמכילה את הפריטים עמם יתבצעו המצוות והמנהגים במשך ליל הסדר.

פא. נוהגים לסדר את הקערה בלילה כשחוזרים מבית הכנסת לפני הקידוש.

פב. הרבי הי' מסדר את הקערה כשהוא עומד, ולפני שהי' מבצע פעולה בסידור הקערה, הי'

קורא (בלחש) את המילים הקשורות באותה פעולה ואחר כך מבצע זאת. לדוגמה, תחילה אומר את המילים "הזרוע מימין" ואחר כך מניח את הזרוע וכו'.

פג. מקפידים שתהא "קערה", לכל בן מצוות (ויפה לשים קערה גם עבור הקטנים משום חינוך). גם אצל הרבי סידרו כל אחד מהמסובים, שלוש מצות וקערת מינים לעצמו.

פד. במשך כל זמן הסדר נמצא כוסו של הרבי לימין הקערה.

המצות (בסיס הקערה)

פה. צריך להניח קערה ממש (טס או צלחת) תחת המצות.

בבית הרב מסדרים המצות על מפה ולא על קערה (אולי רק על שולחן האדמו"ר יש לעשות כן), מלבד האדמו"ר המסדר המצות על טס של כסף.

פו. נוהגים לקחת מצות כפופות מעט, ומניחן כלפי מעלה כעין בית קבול.

פז. נוהגים להפסיק במפה בין מצה למצה.

פח. שלש המצות הן כנגד שלושת הסוגים בעם ישראל: כהן, לוי וישראל. נוהגים להניח לפי הסדר: הראשון ישראל, ועליו הלוי ועליו הכהן - ראשי תיבות: יל"ך (לרמוז, שהוא מהלך בעבודתו).

פט. בזוהר נאמר שהמצה נקראת בשם "מיכלא דמהימנותא" - מאכל האמונה, ו"מיכלא דאסוותא" - מאכל הרפואה, ולכן ישנה סגולה מיוחדת לאכילת מצה בפסח, שהיא מחזקת את האמונה ומרפאת את התחלואים בנפש.

ששת המינים שבקערה

צ. את המינים שעל הקערה מסדרים על המפה שעל המצות בצורה של שני סגולים, זה מתחת לזה. ויניח עליהם שישה דברים אלה, ובסדר הבא:

בסגול העליון: בצד ימין הזרוע, בצד שמאל הביצה, תחתיהם באמצע המרור. ובסגול התחתון: בצד ימין החרסת, בצד שמאל הכרפס, ושוב תחתיהם באמצע המרור [למרור, העליון והתחתון, שמים גם חסה (סאלאט) וגם תמכא (חריין)], כזה:

זרוע	ביצה
מרור	
חרסת	כרפס
מרור (לכורך)	

צא. הרבי הי' מניח את המינים עצמם על המפה שעל המצות - ולא הניח שום כלי תחתיהם גם לא מפית, גם את החרוסת (שעדיין אינה מעורבת ביין) הניח על המפה במקומה ולא הניח מפית או נייר מתחתיה. לכן מייבשים את המרור (החסה והחריין) במפיות, למניעת חשש "שרוי".

צב. לאחר סידור הקערה, אמר הרבי את כל סימני הסדר (החל מהמלים):
 "סימן סדר של פסח - קדש. ורפס. יחץ. כרפס. יחץ. מגיד. רחצה. מוציא. מצה. מרור. כורך. שולחן ערוך. צפון. ברך. הלל. נרצה".
 כמו כן בכל פעם שהגיע - במהלך ה"סדר" - למקום שמתחיל בו סימן חדש, אמר את הסימן ("כרפס", "יחץ" וכו'), וגם אמר את כל ההלכות - המובאות בהגדה - הנוגעות לאופן הביצוע של אותו הסימן. כל האמירות הללו היו בלחש.

צג. כל המינים הנאכלים בליל הסדר נלקחים מעל הקערה עצמה, ולא כהנוהגים להשאירם על הקערה ולאכול מהמונח על השולחן.
 הכוונה בהאמור היא לא רק לעורך הסדר שהקערה מונחת לפניו, אלא גם לכל המסובין, היינו שיש להניח על הקערה מלכתחלה כמות שתספיק לכל המסובין. ואם אין מספיק לכולם מהקערה - עורך הסדר יתן לכל אחד מהמסובין קצת מהקערה וישלימו עם עוד קצת מהצד (ויש להכין מראש, על כל פנים בצד, כמות שתספיק לכולם) [אדמו"ר מוהר"ש הי' מחלק כרפס ומרור משלו לנשים, גם לקרובות משפחה שהיו סועדות עמם].

זרוע - בצד ימין למעלה

צד. נוהגים לקחת חלק מצוואר עוף וצולים על האש בערב יום טוב (זכר לקרבן פסח שהיו מקריבים בזמן שבית המקדש הי' קיים, וחתיכת בשר זו מכונה בשם "זרוע" על שם שהגאולה ממצרים היתה בזרוע נטויה).

צה. מדקדקים שלא לאכול את הזרוע (גם למחרת היום), לשם הרחקה, שלא יהא כל דמיון לקרבן פסח.

ביצה - בצד שמאל למעלה

צו. הביצה מבושלת עד שתתקשה (והיא זכר לקרבן חגיגה שהיו מקריבים בזמן שבית המקדש הי' קיים).

צז. את הביצה מניחים בקערת הסדר כשהיא בקליפתה (הרבי הי' מדקדק שלא תישבר קליפת הביצה כלל, אף שטורח הי' לו להעמידה במקומה על גבי המצות כשהיא בשלימותה).

חרוסת - בצד ימין למטה

צח. חרוסת עושים מתפוחים ואגסים מרוסקים, ואגוזים טחונים (אין לוקחים קידה וקנמון מחשש תערובת חמץ). וסימן על זה בלשון אשכנז - ראשי התיבות של "חרושת) אב"ץ" - אפל בארן ניסן.

צט. החרוסת צריכה להיות עבה [=סמיכה] זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים. ואין מוסיפים בה עכשיו יין, רק לפני שטובל בה את המרור ירככנה במשקה אדום - זכר למכת דם.

כרפס - בצד שמאל למטה

ק. לכרפס מנהגנו ליקח בצל (או תפוח אדמה) [כשנחלשו הדורות התחילו ליקח תפוחי אדמה, אבל הרבי מהר"ש לא הי' שבע רצון מזה. הרבי נשיא דורנו אמר: תפוח אדמה לכרפס - זה שייך לנשים]. כרפס הוא נוטריקון: "ס' פרך", כלומר, לזכר ששים ריבוא שעבדו עבודת פרך. קא. הרבי הי' מניח בקערה חתיכת בצל גדולה עם קליפתה, או בצל שלם בקליפתו.

מרור - באמצע (למרור), ולמטה באמצע (לכורך)

קב. נוהגים ליקח חסה (סאלאט, ובלשון המשנה חזרת) ותמכא (חריין) - שניהם, הן למרור והן לכורך. (הרבי הי' מודד ארבע כפות גדולות מלאות "חריין" טחון, סוחט אותן היטב בידו [והנוזלים נזלו על הרצפה], ומכין ממנו עיגול קרוב לגודל ביצה. אחר כך עוטרף זאת מכל צד בעלי חסה (שניים גדולים או שלושה קטנים), ובנוסף לכך הניח בפנים חתיכת "חריין" שאינה מפוררת). המרור זכר למרירות חיי אבותינו במצרים.

סימני הסדר

קג. "ליל הסדר" נקרא כך בגלל התנהלותו ה"מסודרת" מאוד: כיון שבערב זה אנו מקיימים כמה וכמה מצוות גדולות וחשובות, המורכבות מפריטים רבים, קבעו חז"ל ללילה זה "סדר" מדוקדק שבו יש לנהוג.

זו גם הסיבה ל"סימני הסדר" המופיעים בפתחה של ה"הגדה": סימנים המהוים ראשי פרקים לשלבי ה"סדר" השונים, ומסייעים לנו לבצע הכל בהידור, בקפדנות ולפי הסדר.

קדש - קדוש על היין - כוס א' - אומר עליו קידוש היום

קד. מצוה (מדברי סופרים) לשתות ארבע כוסות של יין בליל הסדר, כנגד ארבע לשונות של

גאולה: "והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי".

קה. בליל פסח מצוה לחזור אחר יין אדום (אם אין הלבן משובח ממנו), לפי שיש בו זכר לדם הנשפך על ידי פרעה בשוחטו את ילדי בני ישראל, ר"ל. וגם ששבחו של יין באדמימותו ככתוב "אל תרא יין כי יתאדם" (משלי כג, לא). מצוה מן המובחר לקחת יין משובח, שאינו מבושל ושאיין בו תערובת כלל.

קו. אפילו מי ששונא יין או שמזיקו, חייב לדחוק את עצמו ולשתות ארבע כוסות (אם קשה לו, יערב בו מיץ ענבים טבעי, ואם גם זה קשה, ישתה מיץ ענבים טבעי לבדו).

קז. לא ראו את אדמו"רי חב"ד משתמשים בגביע שיש לו רגל. ועל פי קבלה יש להדר להשתמש בגביע כסף משום "זה א-לי ואנוהו". הרבי הי' משתמש בכוס גדולה של כסף, והי' מניחה לימין הקערה.

קח. הכוסות יהיו שלימות בלי שום פגימה, מודחות היטב, ויכילו לכל הפחות כמות של 'רביעית'. מנהגנו כהפוסקים ששיעור רביעית מצומצם הוא 86 גרם (כמנין "כוס") [3 אונץ ו-16 גראן].

יותר טוב כוס קטן (כשיעור הנ"ל) ולשתות כולו (להלן אות קטו), מכוס גדול שלא שותה כולו.

קט. ימלא יין על כל גדותיו (עד שיישפך ממנו מעט). הרבי הי' ממלא את הכוס בכמה שפיכות.

קי. מנהג בית הרב שאין מדקדקים שמזיגת הכוס תהי' על ידי אחר.

קיא. הכוס לוקחו בימינו, מוסרו לשמאלו, מעמידו, דרך הורדה מלמעלה למטה, על כף ידו הימנית, כשהיא כפופה קצת כעין בית קבול, ארבע אצבעותיו מוגבהות והאגודל מושכב מן הצד. הכוס מוגבה למעלה משלשה טפחים (24 ס"מ) מעל גבי השולחן – וכל זה הוא גם בשאר ימות השנה (לא ראו שהרבי הגביה את הכוס שלושה טפחים).

קיב. נוהגים לקדש מעומד הן בשבת ויום טוב והן בפסח (גם השומעים עומדים).

קיג. את "אתקינו סעודתא" נהג הרבי לומר בלחש, ואחר כך מזג הכוס לקידוש.

קיד. לפני שמתחיל לקדש יתן עיניו בנרות, וטוב שיהיו נרות אלו הנרות שברכו עליהם, ובפרט ביום טוב שמברכים שתי ברכות – גם ברכת "שהחיינו". ובשעת ברכת הגפן והקידוש יתן עיניו בכוס.

גם יכוון לקיים מצות קידוש ומצות כוס ראשון מארבע כוסות. בברכת "שהחיינו" יש לכוון על כל מצוות הלילה: הגדה, מצה, מרור, כורך, אפיקומן וד' כוסות.

קטו. לענין קיום מצוות ארבע כוסות - יש לחוש לדעת האומרים שמצוה לשתות את כל הכוס, ובבת אחת. וכן הוא מנהג בית הרב. ואפילו הכוס מכילה יותר מרביעית - ישתה את כולה.

ומי שקשה לו לשתות את כל הכוס ישתה את רובה, ועל כל פנים לא יפחות משתיית רוב רביעית.

קטז. הכל חייבים בארבע כוסות - אחד אנשים ואחד נשים (שאף הן היו באותו הנס של יציאת מצרים). אלא שלענין הסיבה - נשים נוהגות שלא להסב, כי הן סומכות על הדיעה שבזמן הזה אין צריך להסב.

קיז. בנים ובנות הקטנים שהגיעו לחינוך (שיודעים מקדושת יום טוב ומבינים את סיפור יציאת מצרים), חייב אביהם לחנכם במצוות ולהשקותם ארבע כוסות לפי הסדר, ולכן יש להכין עבור כל אחד ואחת מהם כוס המכילה רביעית (ועל דרך זה בשאר המצוות והמנהגים הקשורים לליל הסדר).

קיח. אשה ובת שבירכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, גם אם הן מקדשות בעצמן, לא יברכה עתה.

קיט. שתיית ארבע הכוסות בישיבה, בהסיבת שמאל דרך חירות כבני מלכים (גם מי שהוא איטר יד). הסיבת ימין אינה הסיבה, וכן המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה.

ורחץ - נטילת ידים ללא ברכה

קכ. כשהרבי הי' מגיע ל"ורחץ" הי' קורא (בלחש) את האמור בסידור בקשר ל"ורחץ" וגם את האמור שם על "כרפס", מכיון שאין להפסיק בין הנטילה לאכילת הכרפס.

קכא. נוטלים ידים ללא ברכה (מאחר שכל מאכל שמטבילים במשקה (הכרפס) צריך נטילת ידים, יש מפרשים האומרים, כי גם נטילת הידים לפני אכילת הכרפס נועדה להתמיה את התינוקות).

קכב. אווחזים את הכלי ביד ימין וממלאים בו מים, אחר כך מעבירים אותו ליד שמאל ושופכים שלוש פעמים על יד ימין, לאחר מכן מחזירים אותו שוב ליד ימין ושופכים שלוש פעמים על יד שמאל, ומנגבים היטיב את הידים.

קכג. הנטילה תהי' ככל נטילת ידים לסעודה, בכלי, והכלי יכיל רביעית.

קכד. הרבי לא הי' נוטל ידיו על ידי אחר וכן לא היו מביאים אליו את המים, אלא הי' קם ממקומו ונוטל ידיו במטבח הסמוך לחדר שבו היו מסובין.

כרפס - אכילת ירק טבול במי מלח

קכה. לכרפס (ראה לעיל אות ק) נוטלים פחות מכזית (פחות מ-19 גרם) כי גם זה דיו להתמי את התינוקות, בראותם שאוכלים ירק, שאין דרך לאכול לפני הסעודה. ומדייקים לאכול דוקא פחות מכזית שאז לכל הדיעות לא יתחייב לברך אחריו ברכה אחרונה (בורא נפשות רבות).

קכו. נוטל את הכרפס מהמונח בקערה ביד ימינו, טובלו במי מלח ורק אחר כך מברך (ברכת בורא פרי האדמה), כדי לתכוף את הברכה לאכילה בכל מה שאפשר (הרבי הי' נותן [מוסיף?] מלח למי המלח קודם לטבילת הכרפס, ומטבילו שלוש פעמים).
הטעם שטובלים במי מלח – י"א לרמוז על הדמעות שנשרו מעיניהם של בני ישראל מהעבודה הקשה.

קכז. בשעת אמירת הברכה (ברכת בורא פרי האדמה), יתכוון להוציא ידי חובה בברכה זו גם את המרור (הן את המרור הנאכל בנפרד והן את המרור הנאכל בכורך).

קכח. את הכרפס אוכלים בלי הסיבה (כי ענינו היפך החרות [כרפס = ס' ריבוא עבדו בפרך]).
קכט. לאחר אכילת הכרפס אין מחזירים הנשאר מהכרפס על הקערה (ואף אם נשאר, מסירים אותו ממנה), ובמילא מכאן ולהלן אין על הקערה אלא חמשה דברים.

יחץ - פריסת המצה האמצעית לשנים והטמנת האפיקומן

קל. ביחץ פורסים המצה כשהיא בתוך המפה, מכוסה.

קלא. פורסים את המצה האמצעית (הלוי) לשנים, לשני חלקים שאינם שוים, אלא האחד גדול מחברו. את החלק הקטן משאירים בין שתי המצות השלמות (כי צריך לומר את ההגדה על מצה הראוי' לצאת בה ידי חובה, דהיינו פרוסה שהיא לחם עוני), וידייק שיהי' בו לפחות שיעור כזית שיוכל לקיים בו אחר כך מצוות אכילת מצה (ראה להלן אות קעח). ואילו את החלק הגדול מיעדים לאפיקומן (כי האפיקומן הינו מצוה חשובה הבאה כזכר לקרבן פסח).

קלב. רבותינו נשיאינו היו שוברים את האפיקומן (כשהוא עדיין תחת המפה, מכוסה) לחמש חתיכות (מטעמים על פי קבלה), פעם נזדמן שנשבר לשש חתיכות, והניח האדמו"ר אחת הצידה. כורכים אותו במפה (זכר למשארותם צרורות בשמלותם). ואחר כך:
(א) היו מצפינים אותו בין שני כרים (שלא יבוא לאכול בתוך הסעודה).
(ב) והדיוק הוא בין הכרים דוקא, ולא תחתיים.

קלג. אדמו"ר מוהר"ש נהג להצניע יחד עם האפיקומן שלו גם את חתיכות האפיקומן של בניו, ולפעמים גם את של האורחים; אדמו"ר מוהרש"ב יחד עם האפיקומן שלו - של בני ביתו;

אדמו"ר מוהרי"צ הצניע עם האפיקומן שלו גם את האפיקומן של חתנו הרבי, ושל חתנו הרש"ג (וככה נהגו שאר רבותינו נשיאינו).

קלד. אין נוהגים בחטיפת (לגנוב) האפיקומן בבית הרב. ולהעיר ממאמר רז"ל "בית גנבא גנוב וטעמא טעים" (ברכות ה, ב) [= הגונב אחר הגנב אף הוא טועם טעם גניבה (רש"י שם), ואף שאולי אין עבירה בידו במקרה זה, הרי בכל זאת טועם הוא טעם הגניבה ועלול הדבר להיות אצלו הרגל אחר כך (ר' סעדי גאון)].

וגם ניצולים על ידי זה מהחשש שהחוטפים יחביאו את האפיקומן במקום שאינו נקי.

מגיד - אמירת ההגדה, סיפור יציאת מצרים (על כוס ב')

קלה. צריך לומר את ההגדה בקול רם ובשמחה רבה ובכוונה גדולה, המנהג הוא לאומרה בניגון (הרבי מוהר"ש הי' חפץ שכל אחד מהמסובים יאמר את ההגדה בקול. הרבי מוהרי"צ נהג לומר את ההגדה בקול רם, בזמנים שהוא עצמו לא הי' יכול לומר בקול רם הי' דורש מן האחרים שיאמרו בקול רם. הרבי לא הי' אומר את ההגדה בקול רם, אך הי' מורה למגיד ההגדה שיגביה את קולו).

קלו. חשוב מאוד שכל אחד מהמסובים יאמר בעצמו את ההגדה - ביחד עם עורך הסדר.

קלז. המיוחד בסיפור יציאת מצרים בליל הסדר, לגבי כל השנה:

א. שצריך להיות בדיבור. ב. בדרך סיפור ולא זכירה בעלמא. ג. כתשובה לשאלה.

קלח. אין מנגנים "ניגונים" בשעת הסדר, וכאשר צריכים להמתין זמן מה [וכן "כדי שלא יישנו התינוקות"] שרים משירי ההגדה, כגון "ממצרים גאלתנו", "על אחת כמה וכמה" וכדומה (אצל הרבי לא היו מנגנים בשעת אמירת ההגדה כגון בקטעים: "והיא שעמדה", "על אחת כמה וכמה", ובפסוקי הלל - "ימין ה' רוממה", "א-לי אתה". וכפי שסיפר, כך היתה הנהגת הרבי מוהרי"צ).

קלט. לא יקרא את ההגדה כשהוא מוטה על צדו, אלא ישב באימה ובריאה. הרבי לא הי' מיסב בעת אמירת ההגדה ולא עמד בשום קטע, מלבד לקידוש.

קמ. לפני הרבי היו מונחים ה"הגדה של פסח - עם לקוטי טעמים ומנהגים" שלו, וסידור האריז"ל להר"ר שבתני מראשקוב, ובמשך כל זמן אמירת ההגדה הי' מעיין בשניהם.

קמא. רבותינו הקדושים היו אומרים ביאורים רק בחלק "מגיד" שבהגדה, החל מהפיסקא "הא לחמא עניא" ועד ברכת "אשר גאלנו", ולא ביארו את כל הענינים כסדרם, אלא פעם פיסקא זו ופעם פיסקא אחרת.

קמב. באמירת "הא לחמא עניא" - מנהג בית הרב הוא שרק מגלים מקצת המצות (אבל אין

מגביהים הקערה). הרבי דקדק שכל שלוש המצות תהיינה מגולות במקצתם, כולל המצה האמצעית הפרוסה, והי' מסבב את המצה האמצעית באופן שיהא הצד השלם מגולה כלפי חוץ.

קמג. לפני אמירת "מה נשתנה" מסלקים את הקערה עם המצות לצד אחר, והתינוק תמה ושואל: עדיין לא אכלנו וכבר עוקרים את הקערה מלפנינו, ומתוך כך הוא יבא לשאול גם על שאר הדברים (הרבי מוהריי"צ לא הקפיד לסלק את הקערה. הרבי הי' מסיט קימעא את הקערה, אך לא מסלקה לגמרי "לצד אחר", והמצות נשארות מגולות (יש אומרים שהמצות היו מכוסות)) (ראה לעיל אות קמב).

קמד. לאחר מכן ממלאים שוב את הכוס ביין (על כל גדותיו), וזוהי הכוס השנייה של לילה זו. הטעם למזיגת הכוס עתה הוא, כדי לעורר את התינוקות שישאלו: למה מוזגים כעת כוס שנייה לפני הסעודה, הרי אין הדרך לשתות לפני הסעודה כל ימות השנה? (אין צורך לשטוף ולהדיח את הכוס לפני המזיגה, שהרי שטפוה והדיחווה קודם הקידוש).

קמה. שואלים בשפה המדוברת (בבית רבנו שאלו באידיש (ראה להלן אות קמח), וגם המדברים בלשון הקודש מפרטים ומפרשים השאלות על פי המפורט בהגדה של הרבי (כדלהלן שם)).

קמו. הראשון השואל הוא הקטן שבבנים. אם אין לו בנים, הבת שואלת. ואם אין ילדים, אשתו שואלת. ואם אין לו אשה, הוא שואל את עצמו.

קמז. אצל אדמו"ר הזקן היו הבנים והנכדים שואלים את ארבע הקושיות. אצל אדמו"ר מוהר"ש הי' נוהג שכל אחד מהבנים הי' שואל "מה נשתנה", ולאחת הגירסאות בסיפור זה - גם הבנות היו שואלות "מה נשתנה".

קמח. מנהגנו אשר השואל את ארבע הקושיות מקדים לאמירתו מה נשתנה: טאטע איך וועל בא דיר פרעגען פיר קשיות (ובלשון הקודש: אבא, אשאלך ארבע קושיות). וממשיך:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות - וואס איז אנדערש די נאכט פון פסח פון אלע נעכט פון א גאנץ יאהר?

א) די ערשטע קשיא איז: שבכל הלילות אין אנו מטבילין, אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים - אלע נעכט פון א גאנץ יאר טונקען מיר ניט איין אפילו איין מאל, אבער די נאכט פון פסח טונקען מיר איין צוויי מאל, איין מאל כרפס אין זאלץ וואסער, דעם צווייטן מאל, מרור אין חרוסת.

ב) די צווייטע קשיא איז: שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ או מצה, הלילה הזה כולו מצה - אלע נעכט פון א גאנץ יאר עסען מיר חמץ אדער מצה, אבער די נאכט פון פסח עסען מיר נאר מצה.

ג) די דריטע קשיא איז: שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות, הלילה הזה מרור - אלע נעכט פון א גאנץ יאר עסען מיר אלערלי גרינסן, אבער די נאכט פון פסח עסען מיר ביטערע גרינסן.
 ד) די פערטע קשיא איז: שבכל הלילות אנו אוכלים, בין יושבין ובין מסובין, הלילה הזה כולנו מסובין - אלע נעכט פון א גאנץ יאר עסען מיר סיי זיצענדיקערהייט און סיי אנגעלענטערהייט, אבער די נאכט פון פסח עסען מיר אלע אנגעלענטערהייט.

[ויש מסיימיים: טאטע איך האב בא דיר געפרעגט פיר קשיות, יעצט גיב מיר א תירוץ (ובלשון הקודש: אבא, שאלתיך ארבע קושיות, עכשיו ענה לי עליהן)].

קמט. גם מי שאין לו אב שואל בנוסח: "אבא, אשאלך ארבע קושיות" (כי יש חיוב לכבד אביו לא רק בחייו אלא גם במותו).

קנ. גם הגדולים שואלים השאלות (לאחר שאלת הקטנים), ובנוסח הנ"ל (לעיל אות קמח) [לאחר שהבנים והנכדים שאלו "מה נשתנה", נהגו אדמו"רי חב"ד לחזור ולשאל בעצמם את הקושיות בלחש בנוסח הנ"ל].

קנא. לפני כל קושיא מדגיש השואל את מספרה: "הקושיא הראשונה היא", "הקושיא השניה היא" וכו'.

קנב. סדר הקושיות: מטבילין, מצה, מרור, מסובין.

קנג. "הלילה הזה - מרור", אינו אומר "כולו מרור", מפני שאוכלים שאר ירקות בטיבול ראשון.

קנד. לאחרי אמירת "מה נשתנה" מחזירים הקערה, ומגלים מקצת הפת (בעת קריאת ההגדה על המצות להיות מגולות), ואומרים "עבדים היינו" וכו' (סידור אדמו"ר. אמנם אם באמירת "מה נשתנה" המצות נשארו מגולות (לעיל אות קמג), אזי רק מחזירים את הקערה).

קנה. לפני אמירת "והיא שעמדה" המנהג שמכסים את המצות, ורק אחר כך מגביהים את הכוס.

קנו. בכל פעם שהרבי הי' נוטל את הכוס במשך הסדר, הי' לוקחה בימינו, מוסרה לשמאלו, ומעמידה - דרך הורדה מלמעלה למטה - על כף ידו הימנית.

קנז. אמירת "והיא שעמדה" בישיבה. ולאחר אמירתה מעמידים את הכוס ומגלים שוב מקצת המצות.

קנח. גם כאשר סיים הרבי בעצמו את אמירת "והיא שעמדה" - מכל מקום לא הניח את הכוס מידו, עד שמקריא ההגדה הי' מסיים את הפיסקא בקול רם.

קנט. נוהגים לשפוך יין מהכוס (שפיכות קטנות): 3 פעמים באמירת "דם, ואש, ותמרות עשן".

10 פעמים בשעה שמפרט את המכות בשמותם. ו-3 פעמים נוספות באמירת הסימנים שרבי יהודה היה נותן "דצ"ך, עד"ש, באח"ב", סך הכל שופכים 16 פעמים, "כנגד חרבו של הקב"ה שנקראת יוה"ך, והוא מלאך הממונה על הנקמה".

קס. אין מטיפים יין על ידי אצבע, אלא שופכים מהכוס עצמו.

קסא. שופכים את היין לתוך כלי שבור (יש אומרים שאם הכלי הוא חד פעמי, או כזה שאינו בשימוש בפסח, די בזה). ונזהרים לא לשפוך היין לכלי כשהוא על השולחן אלא בצד, וכן אין מעבירים מעל גבי השולחן את הכלי עם היין.

קסב. הרבי הי' שופך מן הכוס לתוך כלי שמונח לידו על הרצפה. הכלי הי' פגום, אף שהדבר לא הי' נראה כל כך לעין כל, אבל היתה צלחת מסוג שלא השתמשו בו למאכל.

קסג. באמירת דם ואש . . . ובאמירת עשר מכות יכוון בעת השפיכה [אותה כוונה יכוון פעמיים]:

שהכוס הוא סוד המלכות, ושופך מהיין שבתוכו - סוף האף והזעם שבה - על ידי כח הבינה לתוך כלי שבור, סוד הקליפה שנקראת ארור.

על פי דברי הרבי, כוונות אלו שייכות לרבים, ולכן הכניסם אדמו"ר הזקן לסידורו.

קסד. היין הנשאר בכוס לאחר השפיכות נעשה "סוד יין המשמח", ולכן לא ישפכנו, אלא יוסיף עליו יין למלא את הכוס (בהוספת היין שאחר השפיכות, הרבי הי' ממלא את הכוס עד שהיתה עולה על גדותיה והי' נשפך מהיין לצלחת (כדרכו בקידוש)).

קסה. את פסוקי "דיינו", אומרים ברציפות, ואין מפסיקים באמצע אמירתם (רבותינו נשיאינו לא היו מפסיקים לאמירת ביאורים בין ארבעה עשר חרוזי "דיינו", עד "לכפר על כל עוונותינו", ואחרי פיסקא זו היו ממשיכים ומבארים).

קסו. בקטע "רבן גמליאל": באמירת התיבות "מצה ומרור" - הי' הרבי מביט על המינים שבקערה.

קסז. באמירת התיבות "פסח שהיו" לא הביט אדמו"ר מוהריי"צ על הזרוע.

קסח. באמירת "מצה זו שאנו אוכלים" - המנהג לאחוז המצות השני והשלישית [האמצעית והתחתונה] (על ידי המפה שעליהם) עד "על שום" השני.

קסט. באמירת "מרור זה שאנו אוכלים" - המנהג להניח שתי ידיו על המרור והכורך עד "על שום" השני (באמירת "מרור זה" - הי' הרבי מניח את ידו הימנית על גבי המרור ואת ידו השמאלית על גבי הכורך).

קע. באמירת "לפיכך אנחנו חייבים להודות" - המנהג לכסות את המצות ולהגבי' הכוס (אופן

נטילת הכוס - ראה לעיל אות קנו), ואוחזו עד שמסיים ונאמר לפניו הללוי'. ואחר כך מעמידו על השולחן לשני פרקי ההלל, "הללויה הללו" ו"בצאת ישראל", וחוזר ומגבי' את הכוס לברכת "אשר גאלנו", מתחלת הברכה ועד סופה (שנאמרת בישיבה, דרך חירות).

קעא. מברך "בורא פרי הגפן" בישיבה, ושותה את הכוס כולו ובבת אחת בהסיבה (על צד שמאל).

רחצה - נטילת ידיים לסעודה (עם ברכת על נטילת ידיים)

קעב. לפני "רחצה", הי' הרבי אומר (מתוך ההגדה ובלחש) את כל הדינים הקשורים באכילת המצה והמרור - מ"רחצה" ועד "כורך".

קעג. הרבי לא הי' נוטל ידיו על ידי אחר וכן לא היו מביאים אליו את המים, אלא הי' קם ממקומו ונוטל ידיו במטבח הסמוך לחדר שבו היו מסובים.

קעד. בנטילת ידיים - מנהגנו: בודקים תחילה ומוודאים את נקיות הידיים. לוקחים את הכלי ביד ימין ומושיטים אותו ליד שמאל. נזהרים מרטיבות בידיים. מנהגנו לאחוז את הכלי במגבת, ומנהג זה פשט בימינו גם בין נשי ובנות חב"ד. שופכים ברציפות שלש פעמים מים מהכלי (על יד ימין ואחר כך על יד שמאל). בכף היד השמאלית משאיר מעט מים מהשפיכה השלישית. מגביהים את הידים ומשפשפים אותן יפה. ברכת "על נטילת ידיים" מתחילים לאחר תחילת השפשוף, לאחר מכן גומרים את הברכה ומנגבים היטיב את הידיים.

מוציא - ברכת "המוציא" על המצה

קעה. באומרו ברכת "המוציא" - יחזיק את המצות שבקערה, וכפי הסדר שהם מונחים בתוכה, שתי המצות השלמות עם הפרוסה שביניהם [כחובת לחם משנה בכל יום טוב, בתוספת הפרוסה לפסח - משום לחם עוני] (ולא יבצע מהן עדיין). הרבי הי' נוטל את שלוש המצות בשתי ידיו, אצבעותיו מפרידות (של שתי הידיים) בין מצה למצה, ומברך "המוציא" (בישיבה). אחר כך כשמניח את המצה התחתונה להישמט מידיו (כדלהלן בסעיף הבא), נמצאות שתי המצות העליונות נותרות מונחות בין אצבעות ידיו.

מצה - ברכה מיוחדת על המצה - "על אכילת מצה", ואכילת המצה

קעו. לפני ברכת אכילת מצה - ישמיט המברך מידיו את המצה השלישית (התחתונה).

קעז. בברכת על אכילת מצה יחזיק את המצה העליונה (השלמה) והאמצעית (הפרוסה) ויברך "על אכילת מצה", ויכווין לפטור גם כן את אכילת המצה שבכורך (שתהי' מהמצה התחתונה),

וגם אכילת האפיקומן יפטור בברכה זו (ואכן נזהרים משיחה שלא מענין הסעודה עד גמר אכילת הכורך, אבל עד אכילת האפיקומן אין נזהרים בהפסק שיחה (הגם שבשעת ברכת על אכילת מצה מכוונים לפטור גם כן האפיקומן)).

קעח. לאחר אמירת הברכות יקח כזית ממצה העליונה (הכהן), וכזית ממצה האמצעית (הלוי) [המקובל הוא, ששיעור "כזית" במצה הוא 27 גרם, כשליש מצת יד. יש מקום לומר, שהואיל ושיעור "כזית" הוא מידת נפח, הרי 27 סמ"ק, במצת יד (בלי דחיסה) אינו יותר מ-11 גרם, כשביעית מצת-יד בינונית. במקום הצורך יש לסמוך על זה, ובודאי ב"זיתים" שמדרבנן שאחרי הכזית הראשון].

את המצות שוברים לפרוסות קטנות בהיותן מכוסות (כיון שאכילת מצה צ"ל בכזית, ויש אומרים שזהו ממצה הא' (העליונה), ויש אומרים שזהו ממצה הב' (האמצעית), ולצאת ידי חובת שניהם לוקחים שני כזיתים).

קעט. אינו טובל את מצה במלח מפני חיבוב מצוה, שלא יהא בה תערובות של טעם אחר כלל. וכן הוא מנהג בית הרב. אבל על השולחן שמים גם מלח.

קפ. אוכל שני הכזיתים יחד, דהיינו שיכניסם לפיו בבת אחת (ולא שצריך לבלוע אותן בבת אחת), והטעם שלא יהא הפסק בין הברכה דאכילת מצה לאכילת כזית השייך לה (שיש ספק אם הוא ממצה הא' או ממצה הב'). ואם אינו יכול להכניס לפיו את שני זיתי המצה ולרסקם יחד, יאכל תחילה את הכזית מהשלמה (העליונה) ואחר כך את הכזית מהפרוסה (האמצעית).

קפא. כדי למנוע הפסק גדול בין שתי הברכות לאכילת המצה (הפסק הנובע מחלוקת המצות מבעל הבית לכל בני הבית שאין לפניהם "קערה" עם מצות) - אפשר להכין מראש מצות עבור כל בני המשפחה בשקיות נפרדות, ורק לצרף לזה אחר כך מהמצות שבקערה שלפני בעל הבית (חתיכה מהעליון ומהאמצעית).

קפב. הרבי הי' אוכל את המצות יחד בשתי ידיו. והי' ניכר שאינו מקפיד לבלוע את כל שני ה"כזיתים" בבת אחת, אלא שאכילתם נמשכה ברציפות, ללא שהות או הפסק כלשהו.

קפג. אכילת שני הכזיתים - בהסיבה.

קפד. לא ישהה מתחילת האכילה ועד סופה, יותר מהזמן של "אכילת פרס" (שיעור זמן אכילת פרס לכתחילה הוא ארבע דקות), ובלבד שלא ייכנס לחשש 'אכילה גסה'. ובדיעבד אפילו אם שהה יתר על כן יצא (ועל כל פנים לא יותר משש דקות).

קפה. מנהגו שכל בני הבית מברכים לעצמם "המוציא" ו"על אכילת מצה" (ידי חובת "לחם משנה" יוצאים על ידי ראש המשפחה, אך כל אחד ואחד מברך את הברכות לעצמו, לאחר

שמקבל את המצה מבעל הבית). בשעת אמירת הברכות על המצה אוחזים את המצה בשתי הידים.

מרור - ברכה מיוחדת על המרור – "על אכילת מרור" ואכילתה

קפו. אוכלים מהמרור שיעור כזית (לכל הפחות 19 גרם (שלושת רבעי אונץ)). החסה והתמכא (חריין) שניהם מצטרפים לשיעור כזית (בעלי חסה - שיעור כזית הוא עלה גדול, או שנים בינוניים, וכאמור אפשר להשלים השיעור על ידי החריין).

קפו. קודם הטבילה, מרכז מקצת מהחרוסת שעל הקערה ביין שבתוך הכלי שתחת לכוס (החרוסת בקערת הרבי היתה יבשה, לפני טבילת המרור, לוקח מעט חרוסת יבשה ורככה ביין הנמצא בצלחת התחתית של הכוס).

קפת. ייקח כזית מרור מקערת ה"סדר" ויטבול אותו בחרוסת, ורק אחר כך יברך "על אכילת מרור" (כדי לתכוף הברכה לעשיית המצה).

קפט. אין לשקע את כל הכזית מרור בחרוסת, אלא רק את מקצתו. לאחר טבילת המרור בחרוסת, מנערים את החרוסת מהמרור - כדי שלא לבטל את טעם המרירות.

קצ. הרבי הי' נוטל את החריין מתוך עלי החסה העוטפים אותו, טובלו שלוש פעמים בחרוסת, מנערו, עוטפו שוב בעלים, ואוכלו.

הרבי נהג לאכול גם חלק מראש התמכא, שאינו טחון. ואכל שיעור גדול במיוחד, גם אותו הי' טובל בחרוסת [כנראה גם כן שלוש פעמים], ואוכלו (יחד עם החריין הטחון) כשהוא עטוף בעלי החסה.

קצא. בברכת "על אכילת מרור" יש לכוון לפטור גם את המרור שבכורך.

קצב. כל בני הבית מברכים ברכת "על אכילת מרור" בעצמם, ויברכוה כשהמרור בידם (יד ימין) קודם שיאכלוהו. גם נשים חייבות באכילת מרור כשאר כל המצוות שבלילה זה שאף הן היו באותו הנס.

קצג. אם המרור שבקערה אינו מספיק לכל המסובים, יוסיפו מרור מהצד באופן שלכל אחד ואחת יהי' שיעור כזית.

קצד. אין לשהות מתחילת האכילה ועד סופה יותר מהזמן של "אכילת פרס" (שיעור זמן אכילת פרס לכתחילה הוא ארבע דקות, ובדיעבד אפילו אם שהה יתר על כן יצא, ועל כל פנים לא יותר משבע דקות).

קצה. "בלע מרור לא יצא", ולכן ילעס את המרור עד שירגיש טעם מרירותו בפיו.

מרור שאכילתו בלתי נסבלת מפני חריפותו - אין יוצאים בו ידי חובה.

קצו. אכילת המרור בלי הסיבה (הטעם לאכילת המרור - זכר לעבודה הקשה של אבותינו במצרים).

כורך - אכילת המצה והמרור כשהם כרוכים יחד ואמירת "כן עשה הלל וגו"

קצו. ל"כורך" לוקחים כזית מצה (שעור הכזית ראה לעיל אות קעח) ממצה התחתונה (הישראל), בוצעים אותה לשתי חתיכות ומניחים ביניהם את המרור (חסה ובתוכה התמכא (החריין)) מקערת ה"סדר" כשיעור כזית (החסה והתמכא שניהם מצטרפים לכזית - לענין שיעורם ראה לעיל אות קפו). ויטבול בחרוסת היבשה שעל הקערה (הפעם לא מרככים בין מחשש שרוי'), ויכרכם יחד ויאמר: "כן עשה הלל" וגו', ויאכלם ביחד.

קצח. טובלים רק החסה (ולא את המצה) בחרוסת שעל הקערה שהיא יבשה בלי יין (ולא בחרוסת שטבל לאכילת ה"מרור" שהי' מעורב בה יין (לעיל אות קפז). והמדקדקים בזהירות ממצה שרוי', אין טובלים ורק נותנים מעט חרוסת יבשה על החסה ומנערים אותה אחר כך ממנה. וכן הוא מנהג בית הרב (הרבי קודם אכילת הכורך הי' נוטל מן החרוסת שעל הקערה וממרח [כמדומה שלש פעמים] על החריין, ובסוף הכורך טבל את חתיכת החריין השלימה בחרוסת ואכלה עטופה בעלי החסה).

קצט. צריך להקפיד שעלי החסה שבכורך יהיו מנוגבים, ולא יהיו רטובים מהמים בהם נרחצו כדי שלא ירטיבו את המצה (וכדאי מאד, לדאוג לזה לפני תחילת הסדר).

ו. אם המצה והמרור שבקערה לא מספיקים לכל המסובים, יוסיפו מהצד באופן שלכל אחד מהמסובים יהי' שיעור כזית מזה ומזה.

רא. אכילת הכורך - בהסיבה (על צד שמאל).

רב. אין לשהות מתחילת האכילה ועד סופה יותר מהזמן של "אכילת פרס" (שיעור זמן אכילת פרס לכתחילה הוא ארבע דקות, ובדיעבד אם שהה יתר על כן יצא, ועל כל פנים לא יותר משבע דקות).

רג. אחרי כורך (בחוץ לארץ - כורך של הסדר השני) מותר לאכול מכל המינים הנכנסים בחרוסת. וכן מותר לאכול מרור.

שולחן עורך - סעודת החג

רד. אוכלים את הסעודה שלא בהסיבה.

רה. "אוכל ושותה כדי צרכו" (סידור אדמו"ר). על זה העיר הרבי: ויש לומר דמשמיענו שתיים: א) שיאכל די צרכו, כדי שיאכל האפיקומן על השובע (כיון שהוא זכר לפסח שהי' נאכל על השובע). ב) שלא יאכל יותר מכדי צרכו, כדי שלא תהא אכילת האפיקומן אכילה גסה.

רו. מתחילים את הסעודה באכילת הביצה שעל הקערה וטובלה במי המלח - והוא זכר לאבלות חורבן בית המקדש, שכשהי' קיים היו מקריבין ואוכלין את הפסח, ועכשיו אין לנו פסח ולכן מתאבלין עכשיו על זה.

רי. הרבי הי' שופך מלח לתוך המים, טובל את הביצה שלוש טבילות במי המלח. ומתחיל לאכלה מצד ראשה הכד, ואוכלה כולה. ולא הי' מביט בה כלל לבדקה.

ריח. נזהרים ביותר ממצה שרוי'. ולכן המצות שעל השולחן מכוסות, שמא יפלו עליהם טיפות מים, וכן שלא יפול מפירורי השמורה במים או במרק.

ריט. קודם ששופכים מים, או משקים שמים מעורבים בהם, לכוס או קערה, בודקים שלא יהיו בכלי פירורי מצה.

ריז. כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב לא הי' אוכל מצה שמורה ביחד עם דגים או בשר מצד חשש שרוי', רק עם יין. כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מצותיו - בעת האכילה - מכוסות תמיד במפה. מרק כמעט שאינו אוכל.

ריא. למים אמצעיים (שבין דגים לבשר) אין להעביר ידיו על שפתיו, בכל שבעת ימי הפסח.

ריב. מצד ענין החינוך - צריכים גם קטנים להזהר ממצה שרוי' (עד כמה שאפשר).

ריג. בליל פסח נוהגים לא לאכול בשר צלוי ואפילו בשר עוף צלוי (שמא יאמרו שבשר זה הוא בשר פסח והאוכלו היום נראה כאוכל קדשים בחוץ), ואפילו בישלוהו ואחר כך צלאוהו בקדירה, אין לאכלו. אבל דבר שאינו טעון שחיטה, כגון דגים וביצים, מותר לאכלו צלוי.

ריד. באמצע הסעודה יכולים לשתות יין, אבל לא אומרים "לחיים" (כדי שלא להחשיב שתייה זו, ולא יהי' נראה כמוסיף על הכוסות) [הרבי הי' שותה יין מכוסו במשך הסעודה. גם נהג לשתות מים בשעת הסעודה לאחר הבשר, ולפני ששתה מהמים, הי' שופך מהם שתי שפיכות קטנות. הרבי הירבה לקנח את פיו וידיו במפיות נייר, והי' משליכן אל מתחת לשולחן].

רטו. במשך הסעודה הי' הרבי טובל חתיכת מצה שלוש פעמים במלח - שנטל מקערית המלח והניח על גבי מפית המצות - ואוכלה.

רטז. במשך הסעודה, נהגו האדמו"רים לבאר את ההגדה (ענין זה נכלל במצוות "והגדת", המצוה לספר ביציאת מצרים).

צפון - אכילת האפיקומן שהי' צפון וטמון

ריז. אכילת האפיקומן מדייקים (בחוץ לארץ - בלילה הראשון) שיהי' לפני חצות - כמו הפסח שהי' נאכל רק עד חצות (12:40). (הרבי נהג בקביעות בלילה הראשון בהתקרב שעת חצות, לפנות לאחד הבחורים שעמד לידו ולשאול "מה השעה").
אחר אכילת האפיקומן, המשיכו באמירת הלל וההגדה, שהסתיימה הרבה אחר חצות הלילה.

ריח. לאפיקומן לכתחילה טוב לאכול שני "כזיתים" (לענין שיעור הכזית - ראה לעיל אות קעח), כי ישנן שתי דיעות: שכזית האפיקומן הוא זכר לפסח, או שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח. וכדי לצאת ידי שתיהן, טוב לאכול שני כזיתים. וכן הוא מנהג בית הרב. ואם קשה עליו לאכול שני כזיתים, שאז אוכל רק כזית אחד, עליו להתנות שהוא זכר על פי הדעה שהלכה כמותה.

ריט. אם במצה (של עורך הסדר) המיועדת לאפיקומן אין כשיעור המספיק לכל בני הבית, יקבל כל אחד מבני הבית חתיכה קטנה ממנה, ולחתיכה זו יוסיפו עוד (מהצד) חתיכות מצה כשיעור הנדרש.

רכ. אין לשהות מתחילת האכילה ועד סופה יותר מהזמן של "אכילת פרס" (שיעור זמן אכילת פרס לכתחילה הוא ארבע דקות, ובדיעבד אפילו אם שהה יתר על כן יצא, ועל כל פנים לא יותר משבע דקות).

רכא. אכילת האפיקומן בהסיבה, ויש לסיימו קודם חצות (באזור המרכז: 12:40).

רכב. לפני אכילת האפיקומן יש לשתות באופן שלא יבוא לידי צימאון אחר כך, כי לאחר אכילת האפיקומן אין אוכלים ואין שותים שום דבר (חוץ משני הכוסות השלישי והרביעי, כמובן). ונזהרים אפילו משתיית מים.

ברך - ברכת המזון (וכוס ג', שעליו מברך ברכת המזון)

רכג. נוהגים למזוג כוס אחת (בנוסף לארבע כוסות שכל אחד מהמסובים שותה, ואותה אין שותים) ונקראת "כוס של אליהו הנביא", כדי להודות על הגאולה המשמשת ובאה. כוס זו נשארת על השולחן עד לסיום הסדר (אמירת "לשנה הבאה בירושלים").

רכד. מזיגת כוס של אליהו לפני ברכת המזון ולפני מזיגת כוס לעצמו. רבותינו נשיאינו היו

מדקדקים למזוג בעצמם כוס זה. ל"כוס של אליהו" נהג הרבי להשתמש בכוס של זכוכית.

רכה. טרם שמזג הרבי יין לכוס זו בדק היטב האם הכוס חלקה בשוליה, ללא פגם. אחר כך מוסר את כוסו כדי שישטפוהו לפני מזיגת הכוס (כדרכו כל השנה), אחר כך מקנח את הכוס מבפנים ומבחוץ, באמצעות מפית נייר.

רכו. מוזגים את הכוס השלישית של ארבע כוסות (במלואה) לפני אמירת שיר המעלות ומברך עלי' ברכת המזון.

רכז. למים אחרונים נוטלים את קצה האצבעות, אבל אין מעבירים את הידים על השפתיים (מחשש שרוי' - וכן נוהגים כל שבעת ימי הפסח).

רכח. קרה שרצו להגיש מים אחרונים בכלי של כסף ומיאן הרבי מוהריי"צ.

רכט. מקריא ההגדה הוא שמתכבד בברכת המזון ובזימון על הכוס (ומכל מקום, יכול לתת רשות לאחר לברך).

רל. בברכת המזון אוחד הכוס (גם כל המסובים), בכף היד, כשהיא מוגבהת והאצבעות זקופות, עד סוף "בונה ברחמי ירושלים אמן". אז מעמידו על השולחן.

רלא. המברך-המזמן, כשמגיע ל"עלה ויבא", אומר בקול רם את שלשת המשפטים: "זכרנו ה' אלקינו בו לטובה", "ופקדנו בו לברכה", "והושיענו בו לחיים טובים". ובסוף כל משפט עונים המסובים אמן.

רלב. לאחר ברכת המזון חוזר ונוטל את הכוס בכף ידו ומברך "בורא פרי הגפן" בישיבה, ושותה את הכוס כולו ובבת אחת בהסיבה (על צד שמאל).

רלג. מוזגים את הכוס הרביעית (במלואה). פותחים את הדלת (כדי שנזכור שהוא ליל שימורים ואין אנו מפחדים ממאומה, ובזכות אמונה זו יבוא משיח, וישפוך הקב"ה חמתו על הגויים).

רלד. כשליל הסדר חל בחול - לוקחים מנרות הדולקים, שהדליקן לכבוד יום טוב, והולכים לפתוח את כל הדלתות שבין החדר שבו עורכים הסדר לרשות הרבים (או לחצר), ואומרים "שפוך חמתך". השלוחים אומרים אותו אצל הדלת.

רלה. הרבי מוהרש"ב שוחח פעם עם בנו הרבי מוהריי"צ על סגולתו הרוחנית של ליל הסדר ומעלתו, והתבטא: "בפרט בעת פתיחת הדלת - אל תבקש גשמיות, בקש רוחניות" (במחשבה).

רלו. אמירת "שפוך חמתך" בישיבה, ואין צריך לעמוד.

רלז. יש שנהגו לאחוז הכוס בשעת אמירת "שפוך חמתך", אך אין מנהגו בכך.

רלח. נוהגים לנעול או לסגור את הדלת בסיום אמירת "שפוך חמתך". ובחזירתם של השלוחים מתחילים באמירת "לא לנו".

הלל - אמירת פרקי ההלל

נרצה - העושה כסדר הזה, מרוצה לשמים - כוס ד' - גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר

רלט. בשו"ע רבנו מובא, שלכתחילה טוב לגמור את ה"הלל" גם כן קודם חצות, אבל אין מדקדקים בזה בבית הרב.

רמ. אמירת ה"הלל" במישוב, ואין נוהגים לאחוז את הכוס בשעת האמירה.

רמא. החל מאמירת "שפוך חמתך" ובחלק ה"הלל" של ההגדה - הי' משתנה אצל הרבי אופן האמירה, גלוי לעין כל רואה. לא עוד אמירה בחשאי כשקולו של ה"מקריא" גובר עליו, אלא אמירה בקול, במתיקות נשמעת לאוזן ובדביקות ניכרת לעין. ומפעם לפעם, היו דמעות זולגות מעיניו. והי' גובר והולך באמירת "הלל הגדול" ו"נשמת".

רמב. עונים "הודו", כסדר הנהוג בבית הכנסת בעת אמירת הלל.

באמירת ("הלל הגדול") כ"ו פסוקי "הודו" . . כי לעולם חסדו": מכוונים באותיות שם הוי"ה כנדפס בסידור.

רמג. לאחר ברכת "ישתבח" - נוטל את הכוס בכף ידו ומברך "בורא פרי הגפן" בישיבה, ושותה את הכוס כולו ובבת אחת בהסיבה (על צד שמאל). ומברך ברכה אחרונה על הגפן.

רמד. אחר עריכת הסדר כהלכתו יהי' בטוח שמרוצה הוא לשמים ואז אומר: "לשנה הבאה בירושלים" (רק פעם אחת, ובישיבה).
רמה. אין שותים את ה"כוס של אליהו".

רמו. מנהג בית הרב: אחר אמירת "לשנה הבאה בירושלים", האדמו"ר מחזיר ושופך היין מכוסו של אליהו [לכוס שלו, ומהבקבוק לכוסו (לתקן) ושוב] אל הבקבוק [וחוזר חלילה פעמים רבות], וכל המסובים מנגנים בשעה זו את הניגון שעל הפסוק (תהלים קיח, כח): "אל-י אתה ואודך" - מעשרת הניגונים של רבנו הזקן [הרבי אמר פעם: שהניגון "אל-י אתה" הוא סגולה לגילוי אליהו שזהו הכנה לביאת משיח, וענינו הוא ביאת המשיח].

רמז. בגמר הסדר, נשארו על קערת הרבי - הזרוע ושיירי החרוסת.

רמח. בבית הרב אין נוהגים לומר פזמונים (המובאים בשאר סידורים והגדות של פסח) אחר ההגדה.

בשנים הראשונות לנשיאותו של הרבי הדפיסו חומר הסברה לחגים, ושאלו לרבי מה יאמר העולם על כך שבהגדה של פסח אין את הפזמון "חד גדיא".
 ענה הרבי: השווער [הרבי מוהריי"צ] החזיק בדיעה, שהעולם צריך ללכת אחרי ליובאוויטש, ולא ליובאוויטש אחרי העולם.
 רמט. אין אומרים "חסל סידור פסח", בגלל שבחב"ד לא נגמר הפסח, אלא הוא נמשך באופן תמידי.

רנ. אין נוהגים לומר שיר השירים אחר הסדר [הרבי כותב: שיש נוהגים לומר ולקרות שיר השירים. . בזמנים מסויימים במשך השנה. ולפי מנהג חב"ד - שאין אומרים זה. . מלבד יוצא מן הכלל שיש נוהגים לומר שיר השירים בליל הסדר, ובפרט בליל שני - כפי שנהג אאמו"ר ז"ל].

רנא. משנת תשי"א עד שנת תש"ל, לאחר הסדר (בלילה השני), הי' הרבי נוהג להתוועד (כמובן - בלא שתיית "לחיים") בבית הכנסת.

רנב. חייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר על הנסים והנפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה.
 כאשר היינו אברכים, מספר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ, היו בליל פסח ערים כל הלילה. בליל פסח השערים פתוחים, ואפשר לקבל בו הרבה.

רנג. קריאת שמע שעל המיטה: נוהגים לקרות בלילה זו רק פרשת "שמע" וברכת "המפיל", אבל לא שאר דברים שנוהגים לקרות בשאר לילות - כי לילה זה הוא לילה המשומר מן המזיקין (בחוץ לארץ בלילה השני קוראים קריאת שמע שעל המיטה כרגיל כמו בכל יום טוב).

לעילוי נשמת

ר' אליהו ב"ר שמועון ע"ה

קופרמן

נלב"ע ח"י טבת ה'תש"ע

נדפס ע"י

משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' אליהו לייב

בן הרה"ח ר' יצחק ע"ה

נפטר י"ז כסלו ה'תשמ"ג

וזוגתו מרת אסתר

בת הרה"ח ר' אברהם נפתלי ע"ה

נפטרה כ"ו ניסן ה'תשנ"ה

ריבקין

ולעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת ר' מרדכי ע"ה

בן הרה"ח הרה"ת ר' מנחם מאיר הי"ד

לוריא

נפטר ט"ו כסלו ה'תש"ס

נדפס ע"י משפחת לוריא שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' אפרים צבי

בן הרה"ח ר' אברהם יעקב הכהן ע"ה

לרר

נפטר מוצאי שבת קודש אור לכ"ט טבת ה'תשס"ט

ולזכות

זוגתו מרת חי' דישא בת הרה"ח ר' אברהם פריז

לאריכות ימים ושנים טובות

נדפס ע"י משפחתם שיחיו

לעילוי נשמת

מרת ג'זליה בת מר ציון ומרת שרה ע"ה

נפטרה ח' אדר ב' ה'תשס"ח

ת.נ.צ.ב.ה.